

Kunglig demokrati i Marocko

Herbert Tingsten, som nyligen besökt Marocko, kommer i några artiklar att ge en bild av landets statskick och politiska institutioner. I dagens inledande artikel redogör han för hur skilda opinioner i Marocko på olika sätt motiverar kungens auktoritet och de nyinrättade demokratiska institutionerna. Tingsten pekar också på de skilda bestämmelser i 1962 års författning som antingen gynnar demokratins framväxt eller monarkins fortsatta maktsställning.

EFTER 44 ARS franskt protektorat, förberett genom systematisk infiltration under åtskilliga år, blev Marocko självständigt 1956; sedan dess har de av Spanien ockuperade områdena införlivats och de franska och amerikanska baserna avvecklats. År 1962 i december fick Marocko en författning, utarbetad av kungen och ett av honom utsett råd, men stadfast genom en allmän folkomröstning; denna författning förklarades förena monarki och demokrati. På våren och sommaren 1963 valdes representativa organ: representanthuset, byggt på direkta val, och råds-kammaren eller senaten, indirekt vald genom kommunala och korporativa församlingar (industriella, kommersiella, agrara organisationer). I november 1963 sammanträdde detta parlament, och det är i dessa dagar sysselsatt med att utforma

arbetsordning och över huvud taget organisera sin verksamhet. Det är detta splittrerna Marocko vars statskick och politiska institutioner jag skall söka skissera i ett par artiklar, i stark känsla av svårigheten att skilja mellan förskönande legender, överdriven kritik och den reella situationen.

Bland marockanerna, tillhörande den härskande politiska riktningen eller eljest officiellt och väl-sinnat inställda — välslinnet stöds här som på många andra håll av rädsla och ambition — och bland många utländska iakttagare möter en bild av det nya Marocko som den ojämförligt mest demokratiska och samtidigt av fasta traditioner mest sammanknutna staten i Afrika. Med stolhet eller respekt jämförs Marocko med det trettital nya afrikanska stater som blivit självständiga efter andra världskriget och framför allt under de senaste åren. Vad som främst betonas är den kungliga demokratismen, föreningen av monarki och folkstyre. Härmed avses inte en parlamentarisk demokrati i vår mening; vad som avses är något vagt, stundom motsägelsefullt, som påstås ge Marocko en särprägel i förhållande till det europeiska och amerikanska västerlandet likaväl som till de nyligen avkoloniserade fria staterna.

Kungen har utomordentlig auktoritet (helt bortsett från hans legala befogenheter). Enligt många är denna auktoritet så stor att en väldig folkmajoritet kan väntas ansluta sig till kungliga önskningsar och beslut — en motsättning mellan kung och folk är knappast tänkbar. De mest kungatrogna och lojala är benägna att hävda att själva kungadömet alltså innebär ett slags demokrati; kungen förkroppsligar den allmänna viljan, liksom Robespierre enligt några av den franska revolutionens ideologer. Om man frågar dessa extremister vad det i så fall tjänar till med folkval och parlament, blir de irriterade eller fundersamma; de svarar med några ord om att val och representation kompletterar den kungliga demokratin. I officiella deklamationer möter stundom uttalanden som förutsätter denna identitet mellan kung och folk; i sitt tal före valen i maj 1963 utgick kungen från "att folket skulle förbli anknutet till sin kung och att kungen skulle förbli folkviljans autentiska representant". Andra rojalister — och alla partier, även kommunisterna, säger sig hålla på kungadömet — prisar däremot monarken för att han genomfört en författning med demokratiska tendenser och räknar med en ut-

Muhammed V som deporterades av fransmännen och vid sitt återinsättande uppböjdes till folkhjärte.

veckling hän emot parlamentarism, även om de tänker sig att kungen under lång tid framåt skall ha större reell makt än låt oss säga i England och Sverige.

Den auktoritet som man med skiftande skärpa tillerkänner kungen förklaras på olika sätt. De mera gammaldags konservativa — i regel samma personer som i kungen ser folkviljans inkarnation — talar om att monarken är det muhammedanska Marockos religiösa överhuvud, att han är profetens arvtogare och hans uttolkare. Andra betonar snarare att kungadömet genom utvecklingen under de senaste årtiondena fått sin starka ställning. Muhammed V (kung 1927—1961) tog efter många år av överksamhet och underkastelse självständighetsrörelsens parti, avsattes av fransmännen 1953 och deporterades till Korsika och sedan till Madagaskar; då Frankrike 1955 återinsatte honom på tronen var han en folkhjärte, och med protektoratets avskaffande ett år senare blev han frihetens skapare och symbol. Hans son Hassan, kung sedan 1961, har, anses det, levt på det stora arvet från fadern och sökt förkovra det genom att ge folket den sedan länge utlovade författningen. Det är genom denna politik som de marockanska kungarna undgått det öde som drabbat deras kolleger i Egypten och Tunis, anser man bland dessa mera pragmatiska rojalister.

Liknande motsägelser och nyanser framträder i motiveringen för de demokratiska institutionerna. I den kungliga "grundlag" av år 1961 som föregick författningen av år 1962 förklarar sig kungen vara "inspirerad av den sant demokra-

tiska anda som finner sin grundval i Islams lära"; i muhammedanska liksom i kristna och buddistiska länder är det numera vanligt att härleda folkstyrelsen från den härskande religionen. Men de världsliga argumenten — av samma art i Marocko som i de västerländska stater från vilka förebilden hämtats — är utan tveivel mera utnyttjade; särskilt de radikala ser i demokratin ett medel att genomföra ekonomiska och sociala reformer. Ofta påstås att marockanerna genom sin markerade individualism är särskilt skickade för demokrati — under antydningar om att man är överlägsen folken i Egypten, Tunisien, Algeriet och andra jämförliga stater.

1962 års författning är av stort intresse, en blandning av traditionella regler och föreställningar, lån från skilda parlamentariska demokratier och starka påverkningar från den femte franska republiken — det antas att franska professorer varit förmedlare mellan de Gaulles och Hassans konstitutionella ideal. Det enda större arbete som ägnats författningen — Jacques Roberts "La monarchie marocaine" — är långtifrån adekvat. Här skall jag stanna blott vid frågor som nära anknyter till huvudlinjen i min framställning.

Några allmänna bestämmelser om statens karaktär och syften bör först noteras. Enligt författningens inledningsord är kungadömet Marocko en "suverän muhammedansk stat, vars officiella språk är arabiska och som utgör en del av Nordafrika (Grand Maghreb)"; staten är "afrikansk" och ställer som en av sina uppgifter att "förverkliga Afrikas enhet"; vidare är Marocko skyldigt att arbeta för de grundsatser som gäller för de internationella organisationer i vilka staten ingår och att verka för "freden och säkerheten i världen". I vad mån dessa saker har någon programmatisk betydelse är en fråga som jag återkommer till.

Enligt den egentliga författningens första paragrafer är Marocko "en konstitutionell, demokratisk och social monarki"; "suveräniteten tillhör nationen, som direkt utövar den genom referendum och indirekt genom konstitutionella organ". Den demokratiska linjen hävdas i det följande på skilda sätt. Partiernas erkännas som medel att "organisera medborgarnas representation"; särpräglad är bestämmelsen att "det får inte finnas ett enhetsparti i Marocko", vilket rimligen inte kan innebära annat än förbud för statsmakterna att hindra uppkomsten av mer

än ett parti. Islam förklaras vara statsreligion, men samtidigt garanteras fri religionsutövning. De vanliga medborgerliga friheterna — tryckfrihet, organisationsfrihet, församlingsfrihet — stadfästs med förbehåll för i lagstiftningen givna begränsningar. Rösträtten är allmän för myndiga män och kvinnor, valen till representanthuset äger normalt rum vart fjärde år, till senaten vart sjätte år. Parlamentet har lagstiftningsmakt, men inom lagens område faller endast vissa uppräknade ämnen, såsom individuella och kollektiva rättigheter, de grundläggande principerna för civilrätt och straffrätt samt den judiciella organisationen; i övrigt kan bestämmelser utfärdas genom förordningar. En finansplan skall fastställas av parlamentet, men om budgeten inte beslutas i tid, kan regeringen ge behövliga föreskrifter. Regeringen — premiärministern och övriga ministrar — skall avgå om representanthuset med absolut majoritet beslutar missnöjesvotum; ett sådant beslut kan fattas blott en gång om året.

De nu berörda bestämmelserna pekar, om också med starka modifieringar, snarast på en parlamentarisk demokrati. Men reglerna om monarkens ställning är så utformade att kungen, inte parlamentet, framstår som den avgörande faktorn; grundlagsstiftarna har sannerligen inte litat på folkets eller representationens följsamhet, utan har — i ännu högre grad än i de Gaulles Frankrike — givit statschefen befogenheter genom vilka han kan hindra genomförd parlamentarism.

Programmatiskt stadgas att "kungen, symbol för nationens enhet, garant för statens fortvaro och kontinuitet, skyddar islam och författningen... tryggar medborgarnas rättigheter och friheter... garanterar nationens oberoende och kungarikets territoriella integritet inom dess autentiska gränser". Kungen är ordförande i ministerrådet, han utnämner och avskedar ministrar, han kan rikta budskap till nationen, och dessa budskap får inte diskuteras i parlamentet. Kungen promulgerar lagarna, men ingen tidsfrist är föreskriven. Då nationens integritet eller dess konstitutionella institutioner anses hotade, kan kungen i förordningsväg bryta lag. Kungen kan upplösa representanthuset, dock endast en gång om året. Han kan framlägga förslag till avgörande folkomröstning, oberoende av parlamentets

uppfattning. Författningsändringar kan ske efter parlamentsbeslut och folkomröstning, men den monarkiska statsformen är oföränderlig.

Kungen är alltså inom vida gränser självständig gentemot representationen. Han kan inte påtvingas en ministär som har parlamentets förtroende, han kan väjda till folket mot parlamentet, han kan i kritiska lägen lagstifta oberoende av parlamentet, han kan underlåta att promulgera av parlamentet antagna lagar.

Hur tillämpas denna författning? Den korta erfarenhet som vunnits tyder på att kungen inte vill nöja sig med att utöva de befogenheter som författningen ger honom, utan att han verkar för ett system enligt vilket själva parlamentet närmast blir ett redskap för kungamakten och en på denna stödd kungaregering. Hittills har den kungliga demokratin i Marocko inneburit mera kunglighet än demokrati.

HERBERT TINGSTEN

Kung Hassan II hyllas av sina anhängare vid ett besök i Mogador i Marocko.